

Disertacijos

ISTORIJA KAIP NARATYVAS

2006 m. gruodžio 8 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete disertaciją *Naratyvumo problema šiuolaikinėje istorijos filosofijoje* gynė Filosofijos katedros doktorantas V. Žemgulis.

Autoriaus teigimu, šioje disertacijoje ieškoma atsakymo į klausimą, kuo panašios ir kuo skiriasi istorinių ir grožinių tekstų naratyvinės struktūros ir kaip naratyvinių struktūrų terminas suprantamas struktūralistinėje naratologijoje. Nagrinėjamos žymiausių naratyvistinės istorijos filosofijos atstovų – H. White'o, F. Ankersmito ir P. Ricoeuro koncepcijos, ieškant atsakymo į klausimą, kodėl šie naratyvistinės istorijos filosofijos klasikai šiuolaikinės literatūrologijos naratologijos idėjoms (tam tikra išimtis – Ricoeuras) skyrė palyginti mažai dėmesio. Disertacijoje keliamas istoriografinės naratologijos idėja, kuri praktiškai realizuojama, kaip teigia pats šio darbo autorius, atliekant konkrečių lietuviškų istorinių tekstų (E. Gudavičiaus, M. Jučo) naratologinę analizę.

Oponentė prof. dr. J. Baranova (VPU) teigė, jog disertantas puikiai įvaldęs akademinio mąstymo ir tyrimo stilių, „nepaskęsta“ literatūros gausoje, ieško savo kelio ir pritaiko teorinę dalį konkrečių lietuvių istorikų plėtojamiems tyrimams. Kita vertus, nors oponentė negailėjo pagiriamųjų žodžių, ji pateikė ir kritinių pastabų. Antai disertantas sako, kad istorinio fakto ar įvykio redukcija tik į kalba išreikštą interpretaciją sudaro sąlygas ne vien paneigti bet kokį istorijos faktą ar įvykį, bet ir numarina pačią istorijos, kaip specifinės disciplinos, idėją, nes visiškai ištrina ribą tarp fakto ir fikcijos. Kokia prasmė, klausė oponentė, istorikui eiti į archyvą, vargti „lukštant“ istorijos faktus, jeigu jie galiausiai yra tik interpretacijos, nė kiek ne geresnės už išgalvotąsias

romano autoriaus? Matyt, disertacijos autorius mano, jog istorinis tyrimas yra „aukštesnio rango“ dalykas negu rašytojo amatas. Žemgulis lyg ir perša mintį, esą istorikui nevalia „nusiristi“ iki rašytojo lygio. Juk jis gali disponuoti tiesa, o pastarasis tik keliauja savo vaizduotės takais. Kyla klausimas, kas yra tiesa bet kuriame humanitariniame tyrime? Juk istorija – tai irgi žmonių gyvenimas. Baranova retoriškai klausė: kas gali disponuoti visa tiesa? Ar istorikas, remiantis Žemgulio išdėstyta pozicija, nebando prilygti visažiniui Dievui? Negana to: kaip gali istorinis tyrimas apsieiti be vaizduotės pagalbos ir be interpretacijų, reikalaujančių iš rašančiojo istoriko subjektyvių preferencijų? Juk faktus reikia koku nors būdu sujungti, kurti jiems savo paaiškinimą – antraip tai bus tik kronika.

Atsakydamas oponentei disertantas patikino, kad savo darbe jis tikrai neketino išreikšti priešiško nusiteikimo vaizduotės ir kūrybos atžvilgiu. Skirtumas tarp fakto ir fikcijos ryškėja tada, kai pripažįstamas realybės anapus kalbos egzistavimas, bet ne pozityvistinio, konkrečiai, rankiško pobūdžio, o tokio, koks vyrauja naratyvinio realizmo laikais. Būtų absurdiška neigti istorinių įvykių realumą, tačiau, kaip teigė Žemgulis, tikslinga pagrįsti jų faktiškumą. Net ir postmodernieji istorijos teoretikai, savo tekstuose gausiai vartojantys reprezentacines priemones, suartinančias jų tekstus ir grožinę literatūrą, spontaniškai pripažįsta istorinių įvykių realumą.

Oponentas doc. dr. N. Šepetytys (VU) sakė, kad disertacijoje struktūrinė naratologija paskelbiama bet kokio naratyvo „eksperte“, nors ir pabrėžiama, kad ji tesidomi, anot Žemgulio, vien tekstinėmis fikcijomis. Tiesa, tokia struktūrinė naratologija, paty-

rusi krizę, sukeltą rekonstrukcijos ir poststruktūralistų kritikos, dramatiškai ir pozityviai transformavosi išplisdama humanistikoje ir tapdama, anot disertanto, tarpdisciplininiu mokslu. Autorius pristato, atrodytų, stiprų teigiamą herojų – viena vertus, naratyvo ekspertę struktūrinę naratologiją, kita vertus, naratyvistinę istorijos filosofiją. Žemgulis teigimu, nors istorijos filosofija ir domisi ne fikciją, o istoriografijos naratyvumu, tačiau, kalbėdama apie jos tekstų „literatūriškumą“, neleistinai nepasitelkia į pagalbą, pasak docento, būtinosios struktūrinės naratologijos ekspertizės. Todėl, oponento pastebėjimu, istorijos filosofija lieka tik nevykėlė, silpna disertacijos veikėja, neįgali duoti „vaisių“ – tokių, kokių iš jos pageidauja disertantas. Istorijos filosofija, Šepečio manymu, paliekama tyliam istoriniam nunykimui, nors jokios jos krizės ir nekonstatuoja.

Istoriografinė naratologija nėra jokia fikcija, teigė disertantas, atsakydamas oponentui, šiame moksliniame tyrime ji tik kiek per siaurai pristatoma. Iš vokiškai rašančių istoriografinės naratologijos atstovų jų svarbiausias išvalgas aptarti trukdanti jo paties, kaip disertacijos autoriaus, mokslinės kompetencijos stoka, tačiau tam skirti veikalai pastaruoju metu pasirodo nuolat. Kaip aiškino Žemgulis, pagrindinis jo darbo tikslas – išryškinti klasikinės naratyvistinės istorijos filosofijos ribas ir parodyti, kas yra toji istoriografinė naratologija. Pastarąją vadinti fikcija, anot disertanto, yra absoliučiai netikslu; bėda ta, kad šioje disertacijoje per mažai dėmesio skiriama jos kūrimosi vyksmo aptarčiai.

Disertacijos gynimo procedūroje kalbėjo Tarybos nariai. Prof. habil. dr. J. A. Krikštopaitis (KFMI), prof. habil. dr. A. M. Šliogeris (VU), mokslinis darbo vadovas prof. habil. dr. Z. Norkus (VU) teigiamai vertino disertanto darbą, pažymėjo disertacijos problemišumą, elegantiškai atliktą tekstų analizę. Doc. dr. Nerija Putinaitė (VPU) pastebėjo, kad nėra fiksuojama skirtumo tarp istorinių šal-

tinių kaip „tekstų“ naratyvumo bei istorikų mokslinių straipsnių ir monografijų naratyvumo. Nepaisant šių trūkumų, anot docentės, tenka pripažinti, kad disertacija parašyta naudojantis itin gausia ir akademiškai neabejotinai vertinga literatūra. Tai Putinaitė įvertino kaip ištis teigiamą šio mokslinio darbo bruožą. Be to, docentė prisipažino, kad šią disertaciją malonu skaityti jau vien dėl to, kad jos tekstas stilistiškai labai vientisas, tvarkingas, o todėl ir lengvai suprantamas skaitytojui. Baigdama savo pasisakymą, Putinaitė teigė, kad nors šis mokslinis darbas ir nėra visiškai tobulas, tačiau jos autoriui tikrai verta suteikti humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro laipsnį.

Tarybos pirmininkas prof. habil. dr. K. Nastopka (VU) teigė, kad disertantas savo sprendimą imtis ne semiotinės, o naratologinės istorinio teksto analizės aiškina tuo, kad semiotika, orientuodamasi į giliausias reikšmės struktūras, mažiau domisi paviršinėmis – diskursyvinėmis ir naratyvinėmis – plotmėmis. Su tuo profesorius sutiko tik iš dalies: anot jo, semiotinės analizės taikymas – ne diskursyvinės ar naratyvinės išraiškos būdai, o turinio formos. Šiuo atveju, Nastopkos manymu, disertacijoje gana dirbtinai spraudžiamas į naratyvistinės istorijos filosofų gretas. Bet jeigu taip, tai šiandien madingas literatūrinės naratologijos mėgdžiojimas, profesoriaus teigimu, siaurina tyrinėjimo ribas. Nepaisant minėtų disertacijos trūkumų, Nastopkos manymu, šis mokslinis darbas yra neabejotinai svarus indėlis į šiuo metu Lietuvoje vykdomus filosofinius tyrinėjimus.

Nors Žemgulis disertacija sulaukė prieštarų vertinimų, šis mokslinis darbas suvoktas kaip itin solidus ir demonstruojantis puikiai autoriaus filosofinę kompetenciją, o kita vertus – kaip vargiai pateisinantis vyresniųjų filosofijos atstovų lūkesčius, siejamus su akademinio jaunimo. Žemguliui visu Tarybos narių teigiamu balsavimu buvo suteiktas humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro laipsnis.

Jovilė Kotryna Barevičiūtė